

L'aventura del pensament econòmic

IAFI, 2015

La metodologia de l'economia

A partir de la crisi de 2008 s'han posat en marxa diverses iniciatives estudiantils com ara PEPS (*Pour un Enseignement Pluraliste dans le Supérieur en Economie*) a França o la *Post-Crash Economics Society al Regne Unit*, reclamant major pluralitat en els ensenyaments d'economia.

Es lamenten de l'escassa presència en els plans d'estudis de la teoria del coneixement, la història del pensament econòmic, la història econòmica i altres ciències socials. Però en el fons hi ha una decepció perquè no sortim de la crisi i l'economia recollida en els plans d'estudis, per les raons que sigui, no està aportant solucions operatives. Potser no pot fer-ho, però és igual, la decepció és inevitable.

També són molts els professors universitaris que coincideixen en la necessitat de donar major pluralitat a l'ensenyament de l'economia. La decepció dels estudiants també és compartida per sectors de la població civil. Avui en dia hi ha molts economistes fora de la universitat que desenvolupen la seva professió a l'empresa o al sector públic i que veuen amb preocupació el que està passant.

L'economia és una ciència social i la societat està immersa en la complexitat; tot està relacionat. Pot passar molt fàcilment que una bona teoria no es compleixi. Per què? Doncs perquè hi ha altres circumstàncies que s'imposen. La complexitat significa precisament això.

Considerada com a ciència, l'economia és substancialment diferent de les ciències físiques basades en el mètode científic que s'aguanta sobre dos pilars bàsics, la reproductibilitat, és a dir, la capacitat de repetir un experiment en qualsevol lloc i la falsabilitat; una teoria es dona per bona mentre no ha estat falsada. En les ciències socials tant la reproductibilitat com la falsabilitat poden ser difícils d'assolir.

La metodologia en economia és un tema que ha merescut l'atenció dels economistes més eminents: des de John Stuart Mill, John Neville Keynes, Paul Samuelson, Kennet Arrow, Ludwig Von Mises, Milton Friedman, James Buchanan, etc.

Des del meu punt de vista, l'enfoc de Von Mises mereix una atenció particular. Per a ell la Teoria Econòmica s'ha de basar en la praxeologia, que és una metodologia centrada en l'anàlisi de l'estructura lògica de l'acció humana. Com és l'*homo economicus*? Com actua? Què el motiva? Com decideix? De la racionalitat de l'*homo economicus* consistent en què maximitza la seva utilitat tractant d'obtenir els majors beneficis amb el menor esforç se'n derivaria tot el cos de la Teoria Econòmica. Un *constructo* formidable, però un *constructo* al cap i a la fi i està afectat per la incertesa.

Considero que l'enfoc de Von Mises és rellevant per dues raons. En primer lloc per la importància que ha anat adquirint en economia l'aplicació de la Teoria de Jocs fent que cada vegada la Teoria Econòmica hagi adquirit aquesta naturalesa de *constructo*. En segon lloc perquè el mètode del *constructo* sembla molt adequat per el tractament de la complexitat. Ens molts àmbits afectats per la complexitat, com per exemple la biologia o la meteorologia, és molt difícil extreure lleis a partir de la observació de la realitat, en canvi es poden construir models que la simulen.

D'altra banda, també cal assenyalar que el mètode del *constructo* té unes debilitats inherents a la seva concepció.

En l'anàlisi de la incertesa, Jacob Bernoulli (1713), al capítol III de la quarta part de l'*Ars Conjectandi*, va distingir tres modes en què es pot donar la relació entre el fonament evidencial (e) i el fet (f). El primer és que (e) sigui necessàriament cert però (f) improbable. A aquest primer mode correspon aquella incertesa que es pot representar amb la llei de probabilitats. Si llancem una moneda no sabem si sortirà cara o creu, però sabem que segueix una llei de probabilitats.

El segon mode és quan del fonament evidencial (e) se segueix necessàriament el fet (f), però en canvi no tenim evidència de (e). En aquest mode situaríem en general els nostres relats: una construcció coherent però incerta en la successió. Bernoulli posa un exemple: el fill no torna a casa i el pare fa el raonament següent: “és cert que si el fill ha tingut un accident no vindrà a dormir, però no és segur que s'hagi accidentat”.

En el tercer mode, (e) no necessàriament és cert, i a més tan sols fa probable (f). En aquest mode hi va la incertesa forta, on és incert tant el fonament evidencial (e) com el fet (f), i ambdós es tracten amb probabilitats no additives, com passa per exemple en la Teoria Matemàtica de l'Evidència.

La Teoria Econòmica com a tal *constructo* correspondria al segon mode d'incertesa de Bernoulli. En general, qualsevol relat, ja sigui una teoria social o un simple refrany podria encaixar en aquest

mode de vegades amb més coherència interna i de vegades no tanta. Es podria plantejar que si un relat es pot encaixar en aquest mode també ho podria fer una hipòtesi. Tanmateix la diferència entre relats i hipòtesis està en que normalment el mètode científic no es pot aplicar als relats. Ni es poden fer experiments i ni es poden falsar. Cas que el mètode científic es pogués aplicar als relats aquests agafarien una altra categoria.

A la capacitat de predicció d'un *constructo* corresponent al segon mode de Bernoulli en podríem anomenar rellevància. Una de les característiques de les proposicions del segon mode de Bernoulli és que tenen més capacitat de prevenir que de predir. La teoria de Malthus no es compleix, però compte que es pot complir, i es tracta que evitem que es compleixi. En un entorn complex, pot haver-hi bones teories que no siguin actives però com a mínim són restrictives.

La llei de Malthus és coherent, simplement passa que parteix d'un supòsits que no es produeixen. L'oferta crea demanda, diu la llei de Say. Cert ho és, però també és limitat: així, en un entorn on hi ha monopolis la llei de Say no és activa.

A una altra escala amb la Teoria Econòmica passa el mateix. El realisme que li falta, sovint no és un problema, però de vegades és fatal. Això és propi de qualsevol *constructo* perquè resulta de la seva pròpia concepció.

La rellevància de les proposicions del modo de Bernoulli té un grau. Si les proposicions serveixen per a fer previsions la seva rellevància és màxima, però si solament serveixen per a prevenir també son rellevants. El cas dels refranys i els proverbis és molt interessant perquè podem trobar la mateixa proposició en èpoques i civilitzacions molt diferents. Malgrat que des d'un punt de vista científic no se'ls pot qualificar de vàlids, han estat validats com un coneixement útil (rellevant) i són petits clàssics.

Aquesta relativitat de les proposicions del segon mode de Bernoulli ens porta a una paradoxa aparent que és el de les proposicions contradictòries. Per exemple, en el cas dels refranys trobem “més val llibres que lliures” (més val el saber que el diner) i també trobem “més val lliures que llibres”. Això és així perquè cada refrany és relatiu a unes circumstàncies. Tots dos poden ser coherents a la vegada.

En economia tenim l'exemple perfecte amb els premis Nobel de l'any 2013 en que dos economistes

amb teories oposades – Fama i Shiller- reberen el premi Nobel simultàniament. Això significa també que en economia resulta perfectament possible ser eclèctic sense entrar en contradiccions.

Aquest premi Nobel de 2013 desfà la crítica de Milton Friedman, partidari del positivisme econòmic, contra Von Mises defensor de la praxeologia, quan li deia que si els dos eren praxeologistes i discrepaven en alguna idea no hi havia manera d'argumentar o cercar una via lògica, sinó que solament podien dir que l'altre estava equivocat.

Efectivament, en un enfoc científic o positivista entre dues teories oposades no hi ha reconciliació possible. Però això no passa en economia tal i com s'ha pogut veure amb el reconeixement simultani a Fama i Shiller amb el premi Nobel tot i tenir teories oposades perquè en realitat no son teories sinó *constructos* corresponents al segon mode d'incertesa de Bernoulli.

.....

Finalment, la teoria econòmica com a *constructo* també podria tenir interès com a metodologia per a afrontar els problemes que planteja la complexitat. En situacions de molta complexitat amb gran nombre de variables interrelacionades es fa difícil l'anàlisi a partir de la observació dels fets, de manera que en algunes ciències s'utilitzen models de simulació que poden proporcionar una bona aproximació a l'evolució dels fets.

En aquest sentit la Teoria Econòmica a partir de determinades hipòtesis i l'ús de la Teoria de Jocs és una eina de simulació prou bona i potent. Ara bé, esgota la realitat?. Dit d'una altra manera: un model econòmic és una simulació, llavors pot una simulació praxeològica convergir amb una previsió científica?

Doncs possiblement sí, la simulació praxeològica pot convergir amb un previsió científica però difícilment esgota la realitat, més en ciències socials. Per potent que sigui el model, el *constructo*, té unes limitacions que li són inherents i en el cas de l'economia hi ha més dificultats que en la biologia o la meteorologia perquè a l'afectar a humans aquests no estan passius mentre el sistema evoluciona sinó que volen intervenir.

L'especulador financer, també gurú, filantrop i filòsof, plantejava el problema de la reflexivitat consistent en que el nostre coneixement del món és imperfecte perquè nosaltres mateixos som part del món que volem entendre.

El comportament col·lectiu, que en principi és l'agregat dels comportaments individuals, agafa una dinàmica pròpia quan el comportament individual pren com a referència el comportament col·lectiu. En la teoria econòmica ortodoxa no hi caben els '*animal spirits*' però hi són.

A més a més, el comportament individual és més complex que el previst a la Teoria Econòmica perquè aquesta no aborda el problema de la decisió en condicions d'incertesa forta. L'*homo economicus* de la Teoria Econòmica és un individu que té bona informació, compara, calcula, etc. La racionalitat en condicions d'incertesa és molt diferent. No hi ha tanta informació i per tant no es pot comparar, ni calcular i del que es tracta és d'aconseguir unes fites amb enginy a partir de les pròpies possibilitats.

L'*homo economicus* en condicions d'incertesa és l'Odisseu descrit per Homer fa dos mil nou-cents anys. És el capità d'empresa o l'emigrant que s'embarca en una pastera per assolir unes millors condicions de vida.

Pensament econòmic alternatiu

La teoria econòmica està en evolució. Van sorgint branques com l'economia de la informació asimètrica o l'economia conductista que es van incorporant als plans d'estudi. Tanmateix, amb les limitacions que hem comentat, els plans d'estudi haurien d'estar oberts a altres *constructos* que també són rellevants (i naturalment també tenen limitacions) sobretot en aquells aspectes en que la teoria econòmica resulta insuficient.

Per exemple, la racionalitat dels emigrants del Mayflower no encaixa en la racionalitat prevista per la Teoria Econòmica; serien uns suïcides. Però resulta que la nostra societat, la nostra economia, és el que és gràcies a un seguit de "bojos" que han anat sorgint al llarg de la història.

Aquest fet absolutament rellevant i que queda fora del *constructo* de la teoria econòmica, forma part de les basseroles de la Història Econòmica. Josep Fontana explicava que del primer que un historiador se n'adona és que la història no serveix per a fer prediccions; si fos així no hi hauria lleis històriques en sentit científic. Però amb la història sí que es pot aprendre sota quines circumstàncies han passat els fets, quins han estat la causa-efecte. És difícil que les circumstàncies exactes es tornin a repetir i que torni a passar exactament el mateix, però aporta un coneixement preventiu útil. Potser no per l'*homo economicus* dels manuals d'economia, però per l'Odisseu, que és l'*homo economicus* quan apareix la incertesa un adequat coneixement de la història, si que és extraordinàriament útil.

És el que li permet navegar i intentar no estavellar-se contra les roques.

En relació a la teoria de les finances, Warren Buffet, inversor, pràctic, un del homes més rics del món, manifestava que resulta un enorme avantatge per a ell tenir oponents que han estat ensenyats amb quelcom tan inútil com això (la teoria de les finances).

Per entendre les finances són imprescindibles les cartes als accionistes del fons Berkshire Hathaway INC de Warren Buffet, que n'és el president, i el llibre de Georg von Wallwitz traduït al castellà per '*Ulises y la comadreja. Una simpática introducción a los mercados financieros*'. Això no treu que per entendre la teoria de les finances (ortodoxa) sigui molt recomanable el llibre '*Probability and Finance. Its only a game!*' de Glenn Shafer i Vladimir Vovk. En Warren Buffet i Georg von Wallwitz pels que siguin Odisseus i en Glenn Shafer i Vladimir Vovk pels *homos economicus*.

A part, a més a més d'aquests dos enfocaments, en èpoques convulses es constata confusió en els mercats financers; sovint es parla de bogeria que és un terme que coneix qualsevol inversor en borsa amb experiència i que podem veure també a la literatura clàssica. En situacions dites de bogeria el necessari és entendre com es pot reconduir o controlar aquesta bogeria. Són els moments d'entendre com funciona la il·lusió col·lectiva, els *animal spirits*, etc.

La Teoria Econòmica parteix del comportament individual, la qual cosa pot ser una limitació important. Per una part la col·lectivitat és l'agregat dels individuals però de vegades les decisions individuals es prenen d'acord a les tendències de la col·lectivitat i és crea un cercle viciós.

L'observació dels mercats de la informació també genera molts dubtes. En aquests mercats no regeix la llei de rendiments decreixements pròpia dels mercats tradicionals i no hi ha garanties de que s'imposi l'equilibri de manera natural. En aquests mercats és fàcil que s'imposi la lògica de les tendències col·lectives.

Pel que fa al Sector Públic, hi ha un *constructo* extraordinari amb la *Public Choice Theory* que ha servit per a justificar la necessitat de limitar l'actuació del Sector Públic a l'Economia. L'experiència a Espanya és que hem pogut veure com el liberalisme s'ha utilitzat per a reforçar el *crony capitalism* o *capitalismo de amiguetes*, tot això amb una corrupció del sistema polític fins al moll de l'òs.

El problema era que la democràcia no funcionava prou bé. El que interessa, doncs, en aquest cas de l'economia del sector públic per sobre de tot, és com aconseguir que el sistema democràtic funcioni d'una manera efectiva. En aquest sentit, des del meu punt de vista la *Public Choice* està d'esquena als problemes inherents al poder, els *lobbies*, la corrupció, o l'ètica (moral). Les receptes de política econòmica per a països pobres o en desenvolupament són el cant de la sirena.

L'enfoc individualista de la Teoria Econòmica també limita molt l'anàlisi dels problemes medioambientals i de creixement.

.....

En síntesi, refranys, proverbis, ètica, lleis socials i models econòmics no són sinó com una caixa d'eines, que segons les circumstàncies poden ser útils o no. Alguns són simples, com els refranys, i altres molt complets, com els models econòmics però tots tenen una certesa causa-efecte, una incertesa de la causa i, per tant, una utilitat relativa.

I això és fantàstic. Si Einstein podia afirmar que la física era una aventura del pensament, un economista podria tenir l'agradable impressió que l'economia és una aventura de la saviesa, del pensament ètic.

Està clar que els plans d'estudi haurien d'incloure la història econòmica, la història del pensament i també els que cerquen alternatives: la sociologia econòmica, l'ecologisme, el decreixement i l'economia del bé comú, el conductisme (que ja té dos premis Nobel), el desenvolupament de la democràcia, l'economia de la informació, etc. Benvingut el pensament econòmic, com no ?

Joaquim Perramon